

УДК 378.147:811.161.2

Юрійчук Н. Д.

ORCID 0000-0001-8308-3283

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна) E-mail: nd711@ukr.net

РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У науковій розвідці піднімається питання розвитку мовної особистості студента філологічного факультету у контексті професійної освіти, визначається роль мовної освіти та її вплив на розвиток особистості, здатної до спілкування у будь-якій сфері суспільного життя. Досліджуване питання зумовлює переосмислення навчання української мови в закладах вищої освіти, зокрема на спеціальних факультетах, де змінюються акценти із вивчення теорії мови на формування умінь їх використовувати практично. Вища освіта повинна забезпечити високий рівень підготовки здобувача до життя, що має фахові знання, сформоване професійне мовлення тощо. Майбутній учитель-філолог у процесі професійної підготовки повинен розвивати уміння комунікувати мовленнєвими засобами, тобто володіти комунікативною компетентністю.

Мета статті полягає у вивченні наукової літератури, узагальненні поняття мовної особистості, визначенні ролі гуманітарної підготовки та її вплив на розвиток особистості майбутніх фахівців в системі освіти.

Методологічною основою дослідження є теоретичні аспекти реформування вищої освіти. У статті застосовуються методи педагогічного дослідження: аналіз наукових та теоретичних концепцій; вивчення, синтез, узагальнення літератури, зокрема психолого-педагогічної, лінгвістичної і методичної; спостереження над процесом комунікації; узагальнення педагогічного досвіду, з метою вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми.

Науковою новизною є конкретизація поняття «мовна особистість», яка досконало володіє лінгвістичними знаннями та вміннями, здійснює комунікативну діяльність, активно працює зі словом, свідомо охороняє, турбується про розвиток та престижність мови.

Висновки. Розвиток мовної особистості майбутнього вчителя-філолога – досить нелегкий і багатосторонній процес, що потребує постійної систематичної роботи. Слід озброїти студентів не лише знаннями з української мови як потужного національно-об'єднувального чинника, але й вміннями і навичками володіння мовою в процесі мовленнєвої комунікації, оскільки успіх залежить від сформованих рис комунікативної компетентності мовної особистості.

Ключові слова. Мовна особистість, комунікація, професійна діяльність, учнівська молодь, заклад вищої освіти.

Постановка проблеми. Освітній процес у закладі вищої освіти спрямований на розвиток особистості, здатної творчо використовувати власні знання, співпрацювати з іншими, комунікувати у процесі професійної діяльності. Професійна підготовка студентської молоді полягає у тому, щоб сформувати соціальну та мовну особистість, оскільки тільки через мову проявляється погляд на життєві події, культуру, ціннісні здобутки тощо. Зростання соціальної ролі молоді, її переконання зумовлюють необхідність формувати комунікативно компетентну мовну особистість, здатну вміло користуватися мовленнєвими засобами в різних сферах суспільного життя, зберігати і збагачувати народні цінності та традиції.

Освіта сьогодні зорієнтована на формування такої національно-мовної особистості, яка є носієм мови, оберігає її красу, велич і функціонування, володіє мовними знаннями, високим рівнем мовленнєвих і комунікативних умінь та навичок, спроможна вільно, комунікативно виправдано спілкуватися, обмінюватися інформацією, передавати досвід тощо.

Розвиток мовної особистості у процесі професійної підготовки зумовлює переосмислення навчання української мови в закладах вищої освіти, де змінюються акценти із вивчення теорії мови на формування умінь їх використовувати практично. Вища освіта повинна забезпечити високий рівень підготовки студента філологічної спеціальності, який має фахові знання, сформоване професійне мовлення тощо.

«Заклади вищої освіти покликані не лише навчати студентів певній спеціальності, а й розвивати естетичні почуття, культуру мовлення і мислення, формувати мовну особистість, яка вільно володіє мовою і має високий рівень комунікативної компетентності тощо» [11, 14].

Таким чином, сучасний випускник закладу вищої освіти повинен уміти комунікувати, тобто володіти комунікативною компетентністю, послуговуватися мовленнєвими засобами у процесі спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуваній нами проблемі присвячено праці лінгвістів (І. Білодід, Л. Булаховський, В. Виноградов, І. Вихованець, Л. Мацько, О. Потебня, Л. Щерба, Ю. Караулов), психологів і психолінгвістів (Л. Виготський, І. Зимня, О. Леонтьєв, О. Лурія, І. Синиця), лінгводидактів (Н. Бабич, О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Г. Шелехова, В. Мельничайко, М. Пентилюк, О. Хорошковська) та ін.

Вивченню специфіки розвитку мовної особистості студентів гуманітарних спеціальностей присвячені праці Н. Голуб, О. Горошкіної, К. Климової, Л. Мацько, Т. Симоненко, І. Хом'яка та ін.

Мета статті полягає у вивченні наукової літератури, узагальненні поняття мовної особистості, визначенні ролі гуманітарної підготовки та її впливу на розвиток особистості майбутніх фахівців в системі освіти.

Методологічною основою дослідження є теоретичні аспекти реформування вищої освіти. У статті застосовуються методи педагогічного дослідження: аналіз наукових та теоретичних концепцій; вивчення, синтез, узагальнення літератури, зокрема психолого-педагогічної, лінгвістичної і методичної; спостереження над процесом комунікації; узагальнення педагогічного досвіду, з метою вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми.

Науковою новизною є конкретизація поняття «мовна особистість», яка досконало володіє лінгвістичними знаннями та вміннями, здійснює комунікативну діяльність, активно працює зі словом, свідомо охороняє, турбується про розвиток та престижність мови.

Виклад основного матеріалу. Уперше термін «мовна особистість» було вжито відомим мовознавцем В. Виноградовим в 1930 р. і впроваджений у життя потребою формування сучасної людини, успішної в комунікації, яка вміє спілкуватися у будь-якій сфері суспільного життя, творчо мислити та приймати рішення.

На сучасному етапі дефініція «мовна особистість» є предметом тривалих дискусій науковців, спостерігається неоднозначність тлумачення терміна.

Ю. Караулов мовну особистість розуміє як «сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих висловлювань (текстів)» [3, 238].

Вітчизняні науковці (лінгвісти, психолінгвісти, лінгводидакти) трактують феномен мовної особистості по-різному. Так, у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» подано таке визначення мовної особистості: «поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [2, 95].

Ф. Бачевич обґрунтовує думку про те, що мовною особистістю є «індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» [1, 212].

У контексті вивчення проблеми Л. Мацько під мовною особистістю трактує «узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди» [5, 3].

На думку вченої, мовною особистістю є «людина, яка не тільки знає українську мову, а й здатна творчо самовиражатися рідною мовою, пропагувати її, захищати й розвивати, тобто ставитися до неї свідомо, з почуттям відповідальності за її долю» [5, 3].

У свою чергу, М. Пентилюк мовну особистість сприймає як людину, яка вільно володіє мовою, може легко висловити власну думку, піклується про якість мовлення та опікується про його розвиток і вдосконалення.

«Мовна особистість – людина, яка володіє виражальними багатствами мови, продукує її в різних життєвих ситуаціях і шанує її, дбає про збереження й розвиток. Важливу роль у розвитку мовної особистості відіграє рідна мова, завдяки їй студент пізнає світ, формується як особистість, як громадянин України» [6, 80].

Вчена зокрема доводить, що «мовна особистість виявляє себе в актах мовленнєвої діяльності, яка формується під впливом психологічних процесів. Національний компонент особистості дозволяє розглядати мовленнєву діяльність під кутом національно-культурної специфіки і враховувати етнолінгвістичні, етнопедагогічні та етнопсихологічні чинники. Це насамперед національний спосіб мислення, національна свідомість і самосвідомість, національний характер, український менталітет, національно-культурна мотивація та ін.» [7, 292].

Національно-мовна особистість формується засобами мови, що відіграє велику роль у процесі професійної підготовки. Навчання мови повинне спрямовуватися на розвиток особистості, яка володіє мовою, її нормами, високим рівнем умінь і навичок, піклується про розвиток і функціонування української мови.

«Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі. Творчий підхід і рівень мовної компетенції стимулюють мовну особистість до вдосконалення мови, розвитку мовного

смаку, до постійного відображення в мові світоглядно-суспільних, національно-культурних джерел і пошуків нових, ефективних індивідуально-стильових засобів мовної виразності» [2, 93].

У даному контексті цікавою видається думка Л. Мамчур, яка зазначає, що «мовна особистість – це високоосвічена людина, котра володіє високим рівнем мовної, мовленнєвої спроможності, духовності та культури і здатна втілювати їх в суспільну діяльність для досягнення успішного спілкування та поставлених життєвих цілей. Український тип сучасної мовної особистості постає і розвивається на концептуальних положеннях української лінгводидактики, філософії, соціології, лінгвістики й психології, на культурному досвіді, здобутках народу, його моральноетичних цінностях» [4, 106].

Мовна особистість, як і сама мова є суспільним явищем. Вона розвивається і реалізується в соціумі, комунікації, взаєминах з іншими, за допомогою мовленнєвих засобів вона виражає внутрішній світ і світорозуміння, естетичний та інтелектуальний розвиток, багатство словникового запасу, вміння і навички комунікації тощо.

«Мовна особистість не є вродженою, вона формується і розвивається у процесі навчання, виховання, спілкування, тобто у різних видах діяльності» [8, 42–43].

Вважаємо, що мовною особистістю є носій мови, який здійснює комунікативну діяльність, активно працює зі словом, досконало володіє нормами української літературної мови, свідомо охороняє, турбується про її розвиток та престижність тощо.

«Мовна особистість – це освічена людина, яка володіє високим рівнем мовної культури, спроможна втілювати її у професійну діяльність для успішного спілкування та досягнення життєвої мети. Мовна особистість характеризується такими якостями, як знання лінгвістичних одиниць, необхідних для їх реалізації в усному та писемному мовленні, знання предмета й теми висловлювання, знання поведінки у процесі спілкування та ін.» [9, 16].

Висновки. Розвиток мовної особистості майбутнього вчителя-філолога – досить нелегкий і багатосторонній процес, що потребує постійної систематичної роботи. Слід озброїти студентів не лише знаннями з української мови як потужного національно-об'єднувального чинника, але й вміннями і навичками володіння мовою в процесі мовленнєвої комунікації, оскільки успіх залежить від сформованих рис комунікативної компетентності мовної особистості.

Визначаючи перспективи подальших наукових розвідок, зазначимо, що ми сконцентруємо увагу на теоретичному обґрунтуванні методики формування мовної особистості студентів закладів вищої освіти у процесі засвоєння знань з української мови (за професійним спрямуванням) та реалізації їх у майбутній професійній діяльності.

References

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
Vacevych, F. S. (2009). *Osnovy komunikatyvnoyi lingvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]. Kyiv, Ukraine : Akademiya [in Ukrainian].
2. Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 222 с.
Yermolenko, S. Ia. (2001). *Ukrainska mova : Korotkyi tлумachnyi slovnyk lnhvistychnykh terminiv* [Ukrainian language : Short Glossary of Linguistic Terms]. Kyiv, Ukraine : Lybid [in Ukrainian].
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Изд. 4-е. Москва : Эдиториал, 2004. 264 с.
Karaulov, Iu. N. (2004). *Russkyi yazyk y yazykovaia lychnost* [Russian Language and Language Personality]. Yzd. 4-e. Moskva, Russia : Эdytoryal [in Russian].
4. Мамчур Л. Розвиток мовної особистості – пріоритетний напрям сучасної лінгводидактики. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми лінгводидактики : реалії та перспективи»*. За заг. ред. І. В. Гайдаєнко. Херсон, 2016. С. 105 – 111.
Mamchur, L. (2016). *Rozvytok movnoyi osobystosti – priorytetnyj napryam suchasnoyi lingvodydaktyky* [The development of language personality is a priority of modern linguodidactics]. *Materialy Vseukrayins'koyi naukovopraktychnoyi konferenciyi «Aktualni problemy lingvodydaktyky : realiyi ta perspektyvu» – Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference «Actual problems of language didactics: realities and prospects»*. Kherson, Ukraine, 105–111 [in Ukrainian].
5. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у проспекції педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2–4.
Matsko, L. (2006). *Aspekty movnoyi osobystosti u prospektsii pedahohichnoho dyskursu* [Aspects of the Language Personality in Prospecting of Pedagogical Discourse]. *Dyvoslovo – Divoslovo*, 7, 2–4 [in Ukrainian].
6. Пентиліук М. І. Мовна особистість учня в проспекції мовленнєвого спілкування. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей*. Київ : Ленвіт, 2011. С. 80–84.
Pentyliuk, M. I. (2011). *Movna osobystist uchnia v prospektsii movlennievoho spilkuvannia* [Language Personality of Pupil in Prospecting of Speech Communication]. *Aktualni problemy suchasnoi lnhvodydaktyky : zbirnyk statei. – Actual Problems of Modern Linguistics : a collection of articles*. Kyiv, Ukraine : Lenvit, 80–84 [in Ukrainian].

7. Пентиліук М. І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини*. Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2014. Ч. 2. С. 290–297.
Pentyliuk, M. I. (2014). Mовna osobystist maibutnoho vchytelia-slovesnyka v konteksti profesiinoi pidhotovky [Linguistic personality of the future teacher-vocabulary in the context of professional training]. *Zb. nauk. prats Umanskoho derzh. ped. un-tu im. Pavla Tychyny – Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna*. Uman, Ukraine. 2, 290–297 [in Ukrainian].
8. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : моногр. / А. М. Богуш, О. С. Трифонова, О. І. Кисельова, Ж. Д. Горіна, М. П. Черкасов. Одеса, 2008. 272 с.
Formuvannya movnoi osobystosti na riznykh vikovykh etapakh [Formation of Language Personality in Different Age Stages] / A. M. Bohush, O.S. Tryfonova, O. I. Kyselova, Zh. D. Horina, M. P. Cherkasov. Odesa, Ukraine, 2008, 272.
9. Юрійчук Н. Д. Особливості формування мовної особистості здобувача вищої освіти. *Herald pedagogiki. Nauka I praktyka*. Warszawa. №55. 2020. С. 14–16.
Yuriichuk, N. D. (2020). Osoblyvosti formuvannya movnoi osobystosti zdobuvacha vyshchoi osvity [Features of the formation of the language personality of the applicant for higher education]. *Herald pedagogiki. Nauka I praktyka*. Warszawa, № 55, 14–16.

Yuriychuk N.

ORCID 0000-0001-8308-3283

Ph.D in Pedagogical Sciences, Assistant Professor,
Assistant Professor at the Chair for Ukrainian
Linguistics and Methods of Education,
Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
(Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine) E-mail: nd711@ukr.net

THE DEVELOPMENT OF THE LANGUAGE PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHER-PHILOLOGIST IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING

Scientific research raises the question of the development of the language personality of the future teacher-philologist in the context of professional education, determines the role of language education and its impact on the development of personality capable of communication in any sphere of public life. The issue of language personality development leads to a rethinking of teaching the Ukrainian language in higher education institutions, in particular at special faculties, where the emphasis is shifting from the study of language theory to the formation of skills to use them in practice. Higher education should provide a high level of preparation of the applicant for life, who has professional knowledge, formed professional speech, etc.

The future teacher-philologist in the process of professional training must develop the ability to communicate by means of the Ukrainian language, ie to have communicative competence.

The purpose of the work. *Based on the analysis of the scientific literature, generalize the concept of language personality, determine the role of humanitarian training and its impact on the formation of the personality of future professionals in the education system.*

The methodological basis of the study *is the theoretical aspects of higher education reform. The article uses methods of pedagogical research: semantic analysis of scientific and theoretical concepts; study, analysis, synthesis and generalization of psychological and pedagogical, linguistic and methodological literature on the researched problem; observation, generalization of advanced pedagogical experience to study the state of development of the problem of language development of the future teacher-philologist in the context of professional training.*

The scientific novelty *lies in the concretization of the concept of «language personality» of the future teacher-philologist, who has perfect linguistic knowledge and skills, communicative activity, actively works with the word, consciously worries and cares about the development and prestige of language.*

Conclusions. *The development of the language personality of the future teacher-philologist in the context of professional training is a rather difficult and multifaceted process that requires constant systematic work. Students should be equipped not only with knowledge of the Ukrainian language as a powerful national unifying factor, but also with skills and abilities to speak the language during speech communication in different life situations, because success depends on the established features of communicative competence of the language personality.*

Keywords: *Language personality, communication, professional activity, studying youth, institution of higher education.*

Стаття надійшла до редакції 23.01.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент О. Д. Кулик